

Şetdat / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler
написано kitapcy | 23 январа, 2025
Şetdat / hekaýa

ŞETDAT

Ol uçara münenden kalbyny gaplap alan ýatlamalaryň ummanyndan çykyn, rahat dynç alaryn öýtdi. Emma hemmesi tersine boldy. Uçarda mazaly ornaşyp, kellesini arka atandan, garym-gatym pikirler ony aldy-berdime salyp başlady. Şonda-da ol ähli zady unudyp, ap-ak bulutlaryň üstünden galkynyşly diýaryň mährem topragyny synlamak isledi. Ýöne, saýgyjy ýeten ýüň ýaly peşmek-peşmek bolup üýşüp duran bulutlar onuň bu islegine böwet bolýardy. Kalbyny gemrip barýan oýlardan ara açyp bilmän, oturyşyna indi onuň uçaryň aýnasyndan görünýän ak bulutlaryň üstünden aýak ýalaň yglasty geldi. Deňiz tolkunlarynyň öz kenaryna birsyhly urnup durşy ýaly, onuň uç – gyraksyz pikirleri-de beýnin mähir şu pursat, onuň ýüreginiň üstünden aýakýalaňaç ylgýardy.

Şol gün hem edil şu uçaryň üstünden görünýän ýaly bulutlar her ýerde, her ýerde gaýyp ýördi. Ol işden gelip, öňüne bir käse çay alanda, ejesi gapdalynda çökdi.

– Geldiňmi, balam! Arma-da, işleriň gowuny?

– Gowy, eje.

Aksoltan gepi nämeden başlajagyny bilmeýän ýaly, bir pursat dymyp oturdy-da, soň köp manyly gepledi:

– Ýazam düşdi, balam.

– Hawa, eje, bahar geldi, töwerek bireneýy owadan, aýdyp diýer ýaly däl. Bizem ertir oglanlar bolup, çöle çykalyň diýişdik. Ekişi tamamladyk, hemmämiz gitmekçi. Şagalaň edeliň diýdik.

Aksoltan gürrüňiň öz-özünden açylyp gidenine begendi:

– Hä, menem şol şagalaň barada gürrüň edäýsem diýýän.

Artyk gözlerini tegeläp, ejesine soragly nazaryny dikdi.

– O nä, şagalaň? Sen ony nireden eşidip ýörsüň?

– Hiç zadam eşidemok. Men öz şagalaňymyz barada aýdýan. Saňa-

da il deňinde öýli-eşikli bolmaga wagt ýetdi. Deň-duşlaryň tükel çaga atasy. Seň welin, henizem şol sallahlygyň.

Artyk ejesiniň ýene şol öňki heňine tutup ugrandygyny aňdy.

– Eje, özüň diýýäň ahyry, nika hökman öz pursatyna barmaly diýip. Diýmek, meniň nika pursatym gelen däl-dir-dä.

– Ony getirmek her kimiň öz elende. Sen ýeke agyz bor diýäý. Halan gyzyňy öýe getirip, toý tutmak biz bilen.

Artyk degişmä saldy:

– Näme ol şeýle aňsatmy?

– Hudaý ýazsa, kynam däl, gudaçylyga barsaň, ur-tut toý sähedi belleniläýär.

– Hä, görýäňmi! Hudaý ýazsa...

Ol çaly käsesini beýläk geçirip, birdem oýlandy:

-Hudaý şu çaka çenli nika pursatyny ýazmandyr öýdýän. Belki, ol meni ýadyndan çykarandyr, belki-de, dynç alyşdadyr.

Aksoltan oglunyň soňsuz degişmä başlandygyna düşünip, aýgytly gürlledi.

– Seň ýadyňa oýun düşýär. Biz hem il deňinde gelin edinsek, agtyga guwansak. Ýa sen bize şojagaz bagtam rowa göreňokmy?

Şu pursat eneli – ogluň ikisi-de şol bir zat – öz ýakynyňa mähir barada oýlandylar. Ene öz ýanyndan “Eger ogluňyň ýüreginde maňa azajyk-da rehim bar bolsa, onda ol dile getirip bilmän goýan sözlerimi syzmaly” diýip oýlansa, ogly:

“Eger ejem meni agda-kände gowy görýän bolsa, meniň Şetdat barada aýdyp bilmän ýörendigimi duýaýmaly” diýýärdi.

Bu gezegem eneli ogluň gürrüňi alyşmady. Aksoltan toýly meseläni ýene bir pursata galdyrmagy müwessa bildi.

Şol günüň ertesi Artyk deň-duşlary bilen çöle gitdi. Baharyň tämiz howasy, göm-gök bolup oturan ymgyr sähra üýtgeşik bir gözellige bürenipdi. Ýylaklar, selin – sazklar ak çägäniň göwsüni ýaryp çykan çomuçlar, gelin kömelekler, ho-ol aňyrda süri-süri bolup agyp – dönüp ýören owlak-gyzylaryň ýakymly sesi üýtgeşik bir şirinlik bolup ýürege ornaýardy. Bu gözellige aşyk bolan Artyk ak çägäniň üstünde aýak ýalaň gezdi. Ülpüldäp oturan güljagazlary ysgap-ysgap doýmady.

Mal soýup, nahar bişirmek aladasy bilen gümra bolup ýören oglanlar onuň bu boluşyny özleriçe ýordular.

– Eý, Arryk, sen beýdip döşüňi ýazyň güljagazlaryna bermän, Ýazgüllere beräýseň bolmaýarmy.

– A-how, Annam, men Arryk däl, Artyk. Bilmeýän bolsaň, bilip goý şony.

– Bar sen Artykmyşyňam-da, onnoň gyz ýaly bolup, gül ysgap ýörmäň name, çölüň içinde. Biz-ä başga zat bilen başagaý, senem gülüň zyznda. Ondan-a öýlenäýerler beýdip, çölde gül gözläp ýörenden.

– Annam, seň meniň bilen nä işiň?! Boluber-dä çişligiň bilen.

– Işim ýok, inijik. Toý göräýjekdik-dä.

– Entejik howlama.

Oglanlaryň bary diýen ýaly birden dillendi.

– Mundan artyk sallah gezip, müjerret ötjekmi? Şu bolup bolup ýörşüň-ä ibaly däl seň. Eliň sypyndygy ýa şähere, ýa-da çöle eňäýýäň.

Artyk gürrüňi başga ýana sowmak isledi.

– Nätdiňiz-aý, walla, muny! Görüň-a nähili owadan töwerek – daşymyz. Siz näme bu gозelligi göreňzokmy?

– Bary düşnükli, gозellik diýen bolýaň, ýene diýýäň, garaz, aýtjak däl-dä sen kimiň zyznda yglaýandygyňy.

– Nämäni aýtmaly?

– Şähere kim üçin gatnaýanyňy.

Artygyň gahary geldi.

– Eý, Annam, keýpe sogan dograjak bolma-da, goý, şu gürrüňi. Öýlenesim gelen çagy ilki seniň ýanyňa maslahata bararyn.

– Sözüň sözmi?

– Sözdür.

Şol gün oglanlaryň gep ýassygy Artyk boldy. Olar tä oba dolanýançalar Artyga degdiler. Ol weli diýýäňizmi hem diýmedi. Bu gepler öz adyna aýdylýandyram öýtmedi. Gaýta sähranyň parç bolan otlarynyň, onuň gaýtalanmajak gозelliginiň ýesiri boldy.

Soňky döwürde oglunda bir üýtgeşikligiň bardygyny duýýan Aksoltan ýene birwagtky gürrüňe dolandy:

– Oglum, men-ä öňem biriniň “göleli sygyrdan gürrüň edelile” diýşi ýaly, ýene gelinli, toýly gürrüňe dolanjak. Hany, sen bize haçan belliňi aýtjak. Özüň bir zat tapan bolsaň, oňa

baraly, ýogsa-da bize rugsat ber.

– Eje, senem aý, gyssap alaýyñaň halys. Biraz pursat ber ahyryn.

– Puryja berip-berip, 25-i arka atdyň. Indi näme?

– Nämesi şol. Meniň halaýanym bar. Öýlenmeli bolsam, maňa şondan başgasy gerek däl.

Aksoltan rahat dem aldy.

– Kim ol? Kimiň gyzy? Adam çykýan ýeriň maşgalasymy?

Artyk ejesiniň soraglaryna birbada ýaýdandy:

– Eje, ol neme-le...

– Näme?

– Ol ýetim gyz, özem şäherden. Ene-atasy, dogan-garyndaşy ýok.

– Ýerden ýeke çykan däldir-ä ol. Dur-la, sen şäherli gyzy nirden tapyp ýörsüň?

– Aý, tapdym-da.

Aksoltan bir pursat sesini çykarmady. Ol oýlandygyça, oglunyň ykbal birikdirmek isleýän gyzynyň şübheli tarapy köpelýän ýaly görüldi.

– Salgy ber, ol gyzy nireden tapmaly?

Artyk ejesiniň oslamadyk zadyny morta aýdyp göýberdi:

– Islän günüň özünü getiräýerin, eje. Gidip, azara galyp ýörmeli däl.

Aksoltanyň ýakasyndan köz atylana döndi:

– Ol näme diýdigiň, näme bolýar? Bu heý ile-güne sygjak zatmy? Deňläp – derejeläp gelmedik gelinden gelin bolarmy? Sen biziň ýekeje oglumyz, ýekeje guwanjymyz. Duluna nüň arzuw bilen gelin geçirmek ene-ataň arzuwy. Biriniň gyzynyň ýakasyndan tutaga-da zzyña tirkäp alyp gaýdybermek bolmaz-a. Indi bizi toý tutmakdan, gudaçylyga gitmekden mahrum etjekmi sen. – Birdenem ol başga hörpden gopdy: – Oglum, Artyk jan, obada islän gyzyň adyny tut, boýuna deňe-deň gyzyl bermeli bolsa-da biz bar. Ýöne beýdip nätänyş birini, onda-da ýetim maşgalany öýe getirme. Soň kyn bolar. Her zat şu pursat çözen ýagşydyr bu meseläni. Oýlan-ölçer, biziň saňa ýamanlygymyz ýok.

Öz dünýäsine gümra bolan Artyk ejesiniň henizem gepläp oturanyny duýsa-da şetdatdan başga biri bilen ykbal

birikdirmek hakynda oýuna-da getirip bilmedi. Ol oturdy-turdy oýlandy. Oýlandygyça-da ony çapraz pikirleriň girdaby özüne dartdy: “Agyr pursatlarda adamyň köňli ýumşayar, gahar-gazaby gowşayar, nebsine haý diýýär, ýaman işlerini goýup, ýagşylyk etmäge howlugýar” diýýärler. Men Şetdatdan başga gyz bilen ykbal birikdiren günüm ölerin. Şondan soň maňa ýaşayyş ýok. Ýöne üç uýanyň içinde ýeke özüň ulalyp ýetişeňsoň, söýgi diýip, eneň-ataňdan geçseň, niçik bolar?! Adamçylykdan daşlaşyandygyňy subut etmeýärmä näme ol? Perzentlik borjymy ödedigim bolýarmy onsoň. Näme etmeli? Maňlaýyňy nirä urmaly...?” Şol pursat soňsuz pikirler gara bulut ýaly bolup, Artygyň dünýäsini gysaja gysyp, aldym-berdime salyp ugrady.

Bir pursat bu zatlar barada pikir etmegi soňa goýup, ol daşaryk çykdy. Agşamyň hoştap howasy ýüzüni sypanda Artyk özüne gelen ýaly boldy. Gözelligini güjeňläp oturan mahmal bägülleriň ýanynda bir pursat eglendi. Onuň gözellige aşyk kalby bägülleriň baryny birden gujagyna gysasy, her haýsyny tä mähri ganýança ysgasy geldi. Ýöne beýdip durmaga ejap etdimi – nämemi, elini birgeňsi bolup oturan bägülleriň üstünden aýlap göýberdi.

– Siz bu gözelligi nireden alýarsyňyz? Onuň gözbaşy niredäkä? Ysyňyz hem birbaş beýnä ýetip, huşuňy başyňdan uçurara getirýär. Älhapus, beýik Allanyň bu gudratyny?! Ýaradan zatlarynda birjik-de kemter ýer ýok. Allam öz bendesini ýaradanda-da şeýdäýmeli eken-dä. Ýa-da akyldaryň aýdysy ýaly, biziň böwrümüzde şeýtan oturmyka? Biz şeýtanyň alyna gidýärmikäk?!

Bir pursat pikirlerini aňynda aýladygyça, onuň dünýäsi daraldy. Ol bu pikirleri köwmak isleýän ýaly, eglip, bägülleri sypady. Şol pursat gözünüň alynda Şetdadyň kamaty örboýuna galdy. Onuň nerkes gözleri ýigidiň bar ünjüsini dargatdy. Şol pursat ur-tut geýnip, şähere gidibermäge onuň bogny ysmady. Öz ýanyndan gülleri Şetdada deňän Artyk çalajadan pşyrdady: “Men sizi eý görýän, mahmal bägüller, siziň ysyňyzdan, siziň gözelligiňizden jahyl göwnüm telwaslanýar. Siziň dünýäňiz meniň barlygym bilen garyşanda has belentde pelpelleýär. Bu nämedenkä? Siziň hoşboý ysyňyzdanmy ýa-da mahmal perlerňiziň

näzikliginden? Belki, bu aşyk ýüregiň aýdymyny şol mahmal perleriň duýup bilýänligindedir. Belki-de, siziň Şetdada meňzeşligiňizdedir. Haýsy bolsa-da, tapawudy ýok. Barybir siz meniň göwün küýsegim. Sizi tirmäge elimem baranok, bognymam ysanok. Eger men sizi tirsem, onda gözellige kast etdigim bolar. Siz öz ornuňyzda has ajap görünüýärsiňiz. Uzak mahallap bu dünýä, adamlara gözellik paýlaýaňyz. Sizi tirip mahmal öwüşginiňizden, hoşboý ysyňyzdan bir özüm lezzet alsam, ol birhili bolar. Ýöne sizi Şetdada sowgat beresim gelip, ýüregim üzülip barýar-da. Sebäbi, Şetdadam siz ýaly ajaýyp, siz ýaly gözəl, siz ýaly mährem”.

Süýji pikirleri boýladygyça, Şetdatly, toýly mesele ony gark edip barýana döndi. Indi ol tiziräk şähere ýetmäge alňasady. Şol pursat Artygyň kalbyna dolan hyýallar ony idirdikledip alyp barýardy. Aslynda, köňül derýasy joşanda arzuwlar umman bolup çyrpynýar diýýärler welin, Artygyň bu bolup barşy ummanyň astyndan çogup çykýan gomlaryň goltugyna düşen kiçijik balyga meňzeýärdi. Ol bu pursat baharyň lälezarlygyny-da, owadanlygyny-da unudana çalymdaşdy. Ol diňe öz arzuw – hyýallarynyň bir ujunyň obada, beýlekisiniň şäherdedigini duýýardy. Ejesi, uýalary bir tarapda, Şetdadam beýleki tarapda oňa gol bulaýardy. Haýsy ýana gitmeli? Haýsysynyň agramy çökder? Artyk şu zatlary seljermek isleýän ýaly, bir pursat kellesini tutdy-da köçäniň gyrasyna sowuldy. Indi onuň töweregini baharyň gyzyl gülälekleri gurşap alypdy. Bu ýyl bahar türkmen sährasyna ýapylan ajaýyp haly ýaly öwüşgin atýardy Niräne seretseň, gyzyl gülälekler, owadan gelinçekler şemala başyny yrap, ajaýyp gözellik döredýärdiler.

Beýikli – pesli baýyrlaryň her tarapy bir hili öwüsýärdi. Ýaşyp barýan Günüň al şapagy şol meýdana aýratyn öwüşin çaýýardy. Artyk bu gözelligi ilkinji gezek görýän ýaly bolup, kürtdürip durdy. Soňam owadan gelinçekler bilen güne meňzeş çopantelpeklerden çemen baglady-da şähere tarap ynamly ädimläp ugrady.

Ol şähere girende Gün beýik dagyň aňyrsynda gizlenipdi. Ýöne onuň lowurdap durap şapagy agşama üýtgeşik bir mähir çaýýardy. Ol talyplaryň umumy ýaşayyş jaýyna baranda owadan

şapak daglaryň aňyrsynda gizlendi. Artygyň eli gülli gelenini gören Şetdat çaga ýaly begendi:

– Waý, bu gülleriň owadandygyny! Sen nireden beýle ajaýyplygy tapdyň! Bu gülüň ady näme?

– Muňa gelinçek diýýärler, bu-da çopantelpek.

Artyk degişmä saldy:

– Senem gelin bolaňda, şu güllere-gelinçeklere meňzärsiň.

Şetdat uýaljyrap, Artyga näz etdi.

– Goýsana, oylan.

– Men çynymy aýdýan. Ine, şu pursatam men seň toýa razylygyňy almaga geldim.

Şetdat bir zatlar diýmäge hyýallananda, Artyk onuň agzyny tutdy:

– Dur, läläm, men gepläp bolaýyn, sözümi bölme. Ejem meseläni keserdip goýdy. Öýlen diýýär, özem tiz wagtda. Dogrymy diýsem, şu bahar sowulmaka. Ýöne bir zat bar – men seniň ýetimdigiňi, hiç kimiň ýokdugyňy aýdanynda ejem gaty gynandy. Dogrusyny aýtsam, ejem gudaçylyga barman, eneň-ataň razylygyny alman, gelin edinmegi birhili görýär.

Şetdat bir pursat dymyp durdy-da soňam ýuwaşjadan:

– Men ejeňe düşünýän, ol biriniň gyzyny törüne gelin edip geçirende maşgalaň halallykdan başlanmagyny isleýär. Seniň ejeň göwnüni ýykyp bolmaz, bir alajyny taparys. Döwletliler köşgüniň terbiýeçisi Bahargül gelnejem meni öz gyzy ýaly eý görýär, menem ony ejem diýip hasaplaýaryn. Meniň üçin Bahargül gelnejemlere gudaçylyga baryp bilersiňiz. Ýöne bir şert bilen. Bahargül gelnejem näme diýse, şol bolmalydyr. Süýt haky diýse-de, başga näme diýse-de, ýerine ýetirmeli borsuňyz.

Artygyň arkasyndan agyr yük aýyrlan ýaly boldy. Ol Şetdadyň gara gözlerini, gyýlyp duran gaşlaryny göýä ilkinji gezek görýän ýaly, mähir bilen synlady. Artygyň kalbynda möwç uran mahir onuň gözlerinde röwşenlik tapdy-da, Şetdadyň gursagyna tarap akyp ugrady. Şol pursat olaryň ikisi-de ne gepläp bildi, ne-de gymyldap. Şol pursat olary bir göwrä öwrüp, örkläp goýupdy. Olaryň teni-de, kalby-da, pikiri-de, arzuwy-da indi diňe şol bir zatdady. Söýgi odunyň çabyrap, bu iki juwany öz dünýäsine salandygyny olaryň daşyndan aňmak kyn däldi. Olar

hut şuş-şu pursat birek-birege teşne mähri saklajagam bolanokdylar. Gaýta olar dünýäni unudyp, kalba guýulýan ýylylykdan lezzet alýardylar. Onuň ýüreklere ýetişini, ýakymly howrunyň tutuş bedeni eýeländigini duýýardylar. Bu çak diliň diýip, sözüň düşündirip bilmejek duýgusy şol guýup durdy, guýup durdy.

Yşkyň ody sere uranda, tutuş süňňüňe aralaşýan ýakymly serhoşlyk bu pursat olaryň ikisiniňem erkini elinden alypdy. Baharlar joşup gelende daglaryň belent başyndaky äpet-äpet daşlary sil suwuna akdyryşy ýaly, Artyk bilen Şetdadam şu pursat özlerini söýgi siline beripdiler. Gijäniň garaňkylygyna duwlanan juwanlary baharyň myýmyk şemalyna yranýan mahmal bägüller adaja hüwdüleýärdi. Töwerek-daşyň ýakymly ysy serhoş beýnilere tenekardy. Şuş-şu pursat durmuşyň neneňsi süýjüdigine göz ýetiren juwanlar ertirki günüň ýakymly wakasyna dolanyp, birek-birek bilen hoşlaşanda, ap-ak bulutlara bürenen asmanda günüň tylla nury çala bildirýärdi...

Ogul gerek USSAÝEWA.

Hekáyalar